

Správa z konferencie „*Náboženství a spiritualita z pohledu současné religionistiky*“

6.–7. 10. 2016, Olomouc

Michal Pučovský

Začiatkom septembra zorganizovala Katedra sociologie a andragogiky Univerzity Palackého prvú olomouckú religionistickú konferenciu s názvom *Náboženství a spiritualita z pohledu současné religionistiky*, ktorá sa mala odohrať na počesť otvorenia prvého ročníka bakalárskeho štúdia religionistiky. Cieľom konferencie bolo vytvoriť platformu na pravidelné stretávanie, zdieľanie a diskutovanie rôznych prístupov k akademickom štúdiu náboženstva. Organizátori vnímajú religionistiku ako medziodborovú disciplínu, preto bola konferencia otvorená odborníkom z rôznych vedných disciplín, ktorých spája záujem o štúdium náboženstva v rozličných kontextoch. Po prečítaní programu a zoznamu prednášajúcich reprezentujúcich pestrú zmes akademických pracovísk z Česka, Slovenska a Poľska som neváhal, zbalil si desiatu do batôžka a vyrazil na konferenčný výlet do Olomouca.

Religionistická konferencia odštartovala krátkym úvodným slovom Tomáša Bubíka a Dušana Lužného, po ktorom nasledovala hlavná prednáška konferencie, a to príspevok Břetislava Horynu s názvom *Agonistická religionistika v éře globalizace rozdílů*. Horyna vo svojej prehľadne štruktúrovanej prednáške zhrnul svoj názor na aktuálny stav religionistiky ako vedného odboru z perspektívy filozofie vedy a naznačil, ktorým smerom by sa mala religionistika podľa neho uberať v budúcnosti. Začal kritikou religionistiky ako vedného odboru, ktorá odmieta prijať všetky náležitosti vedy. V religionistike chýba napríklad špecificky religionistická metóda, ďalej nemá nevyjasnený predmet skúmania a ani spôsob vytvárania argumentácie, poznatku a vedenia. Ten podľa Horynu neobstojí pred kritériami logiky ako filozofickej disciplíny. Kritizoval aj koncept intersubjektívnej verifikácie, na základe ktorej sa vedci podľa neho dohodnú, ktorý spôsob argumentácie je vedecky validný a ktorý už nie. Riešením situácie je podľa Horynu hľadanie rozlišujúcich rozdielov, ktoré naznačia opodstatnenie religionistiky ako vedy. Po poukázaní na boľavé miesta religionistiky prešiel Horyna k načrtnutiu svojej vízie religionistiky. Horyna navrhuje, aby sa religionistika zamerala na kontextuálne skúmanie súčasného sveta, v ktorom zlyhávajú idey multikulturalizmu a globalizácia vstupuje do novej éry – globalizácie rozdielov. V agonistickej religionistike by sa vedec zameral na štúdium plurality náboženských hegemonií, ktoré medzi sebou súperia. Časť spoločnosti sa nestotožňuje s ideálmi globalizovanej spoločnosti, založených na myšlienkach osvietenckého racionalizmu. V dobe globalizácie rozdielov preto dochádza k vyhroteniu náboženských prejavov, akým je napríklad sektárske násilie, ktorým svoju kultúrnu jedinečnosť chránia skupiny

ohrozené stratou identity. Základná otázka agonistickej religionistiky by podľa Horynu mala znieť: Ako funguje rozlišujúci náboženský rozdiel?

Po intelektuálne „výživnej“ prednáške Břetislava Horynu, ktorá musela určite intenzívne zapôsobiť na začínajúcich olomouckých religionistov, pokračovala konferencia v panelových prezentáciách, ktoré ponúkali pestrú paletu príspevkov na tému súčasnej podoby náboženstva a spirituality. V nasledujúcich odsekoch sa budem v stručnosti venovať panelovým prezentáciám, ktoré som osobne absolvoval.

V doobedňajšom bloku som sa zúčastnil panelu A, ktorý odštartoval Miroslav Vrzal, doktorand z brnenského Ústavu religionistiky, s príspevkom *Post-sekulární religionistika? K podobě sociálních věd v post-sekulární společnosti*. Tému príspevku bolo predstavenie konceptu post-sekularity od Jürgen Habermase, ktorý by mohol slúžiť ako inšpirácia pre podobu vzťahu medzi religionistikou a náboženstvom. V dobe prekonanej sekularizačnej tézy sa akademická obec zamýšľa nad prístupom k štúdiu náboženstva, ktoré by obsiahlo kritickú reflexiu koreňov sociálnych vied. Ako praktický príklad toho, ako by „habermasovská“ religionistika mohla fungovať v praxi, Vrzal poukázal na českú diskusiu o symetrickom prístupe k štúdiu náboženstva, ktorý podľa neho môžeme v niektorých ohľadoch za post-sekulárny považovať.

V druhom príspevku panelovej diskusie *Lze modelovat a matematizovat historii? Projekt generativní historiografie náboženství* predstavil Aleš Chalupa z Ústavu brnenskej religionistiky grantový projekt GEHIR (Generative Historiography of Religion), v ktorom sa za pomoci matematického a počítačového modelovania pokúšajú religionisti vrhnúť nové svetlo na staré problémy a doplniť informácie do otázok, kde štandardné vedecké metódy, ako napríklad analýza prameňov, neponúkajú jasné odpovede. Ako príklad uviedol Chalupa problematiku rozšírenia historicky najúspešnejšej kresťanskej eucharistie. Výskumníci z GEHIRu pracujú v troch rovinách abstrakcie: a) priestorovo populačnej, b) sociálne štrukturálnej a c) kognitívne psychickej. V prípade eucharistie sa prejavujú v skúmaní a) spôsobu využívania židovských sietí na šírenie jednotlivých verzí eucharistie, b) merania prestíže určitých kresťanských skupín, ktoré preferovali určitý typ eucharistie a c) kognitívna atraktivita jednotlivých eucharistických rituálov.

Po „brnenskom“ bloku nasledoval so svojim príspevkom *Nenáboženská spiritualita jako téma na pomezí religionistiky a jiných humanitních oborů* Ivan Štampach z pardubickej Katedry religionistiky na Filozickej fakulte Univerzity Pardubice. Vo svojej prednáške poukazyval na korene spirituality, ktorá bola podľa Štampacha chápaná ako vnútorné prežívanie náboženstva. V modernej dobe sa stala populárnou spiritualizovaná psychológia, ktorej asi najznámejším predstaviteľom bol C.G.Jung. Štampach si ďalej všimával trendu nedôvery v náboženstvo v Marxovej alebo Foucaultovej kritike náboženstva. Podľa Štampacha sa skepsa stala novou ideológiou a pochybuje sa už aj o pochybnostiach. Ďalej sa vo svojom príspevku pýtal, do akej miery je vôbec možná nenáboženská spiritualita vzhľadom na náboženské korene konceptu spirituality, na ktorý nazeral fenomenologickou optikou ako na prejavy fenoménu „ducha“.

Doobedný blok A uzavrel so svojim dynamickým príspevkom *Přínos religionistiky do studia židovské mystiky a spirituality* Štěpán Lisý z pardubickej Katedry religionistiky na Filozickej fakulte Univerzity Pardubice. Hlavným prínosom religionistiky pre štúdium židovského náboženstva a konceptu mystiky je podľa

Lisého to, že ho „deteologizuje“. V nadväznosti na dielo Boaza Husa si všímal problémy vedeckého štúdia náboženstva, ktoré sa dajú pozorovať aj na judaistike, ktorá má tendenciu vnímať judaizmus ako náboženstvo *sui generis*.

Po krátkej obednej pauze sa pokračovalo ďalšími panelovými diskusiami a zvedavý som sa uvelebil na stoličke v miestnosti panelu B na prezentácii Zdenka Vojtíška z pražskej Katedry religionistiky Husitskej teologickej fakulty Univerzity Karlovy s názvom *Role apostatů v konfliktech nových náboženských hnutí: příklad hnutí Dvanáct kmenů*. Mimoriadne zaujímavá prednáška sa venovala špecifickej úlohe odpadlíkov od nových (ale aj starých) náboženských hnutí v celospoločenskej diskusii o náboženstve. Demonštroval to na príklade konfliktu kresťanského mesianistického hnutia Dvanásť kmeňov s nemeckou štátnou správou. Pôvodne americká skupina sa postupne presťahovala do Nemecka a dnes časť ich obce žije v Českej Republike. V diskusii sa Vojtíšek vyjadril aj k otázke vnímania „sektárov“ z Dvanástich kmeňov českými starousadlíkmi. Podľa Vojtíška sa prísediaci na miestnom zastupiteľstve vyjadrili, že v obci už majú Rómov, Rumunov z Banátu a situácia v dedine je pokojná. Ani „sektári“ by podľa nich nemali predstavovať také riziko, ako je v médiách prezentované.

Po Zdenkovi Vojtíškovi sa predstavil s príspevkom *Náboženství a vzdělávací systém v České republice: regulace náboženské plurality?* Jakub Havlíček, aktuálne pôsobiaci na Katedre sociológie, andragogiky a kultúrnej antropológie Univerzity Palackého v Olomouci. Vo svojej veľmi podnetnej prezentácii predstavil výskum a analýzu vyučovania o náboženstvách v učebniciach základných a stredných škôl v Českej republike a možnostiach vstupu náboženských organizácií do vyučovacieho procesu štátneho školstva. Štát pomocou zákonov upravuje podoby školských osnov a nepriamo preferuje tradičné náboženské organizácie pôsobiace na území Českej republiky. Zároveň sa v učebniciach objavujú stereotypné predstavy o iných náboženstvách, ako je napríklad islam (Turci dobyvatelia). Havlíček sa zamýšľal nad dôvodmi, prečo štát takto reguluje vyučovanie o náboženstve. Prichádza s dvomi hypotézami a) konceptom náboženskej pamäti, ktorú sa štát snaží korigovať vo svoj prospech, b) kontrolou historickej kontinuity, keď spôsob vyučovania o náboženstve v školách má legitimizovať aktuálne spoločenské usporiadanie štátu (príklad husitov ako predchodcov marxistov v učebniciach dejepisu v ére socializmu).

Poobedný blok B uzavrela Hana Horáková s prezentáciou na tému *Millenarismus od počátků křesťanství do 5. století*. Vo svojej krátkej prednáške zhrnula mileniaristické predstavy v kresťanstve. Po vystúpení nasledovala živá diskusia, do ktorej sa zapájali predovšetkým prítomní teológovia.

Záverečným bodom štvrtkového programu bola debata za okrúhlym stolom, do ktorého boli prizvaný Břetislav Horyna, Ctírad Pospíšil, Zdeněk Vojtíšek, Ivan Štampach a Tomáš Bubík na tému *Bezvěrectví a ateizmus v moderní společnosti*. Bol som svedkom fascinujúcej diskusie. Na jednej strane sedel so zaťatými päťami Břetislav Horyna, ktorý sa snažil preniesť svoj filozofický diskurz do debaty o ateizme. Na druhej sedeli akademici s kresťanskou prítomnosťou alebo minulosťou ako Ctírad Pospíšil, Zdeněk Vojtíšek alebo Ivan Štampach, ktorí vnímali ateizmus skôr ako antiklerikalizmus. Za jeden z hlavných dôvodov popularity ateizmu považovali pochybnosti ľudí o viere a nedôveru v cirkev ako organizáciu. Debata priniesla veľa úvah na tému vnímania Česka ako ateistickej

krajiny. Ctírad Pospíšil spomínal na spovede odsúdených väzňov a ich praktické motivácie ku konverzii. Perličkou bolo spomenutie britskej Ateistickej cirkvi, ktorá svojou formou paroduje tradičné cirkvi a napriek tomu patrí vo Veľkej Británii k najrýchlejšie rastúcim náboženským skupinám. Uzavrel by som to myšlienkou Břetislava Horynu, ktorý s cynickým pousmiatím vyhlásil na margo ateizmu, že „aj samovrah verí, že po smrti sa bude mať lepšie“.

Debatou za okrúhlym stolom sa pre mňa konferencia skončila. Z pracovných dôvodov som sa bohužiaľ nemohol zúčastniť druhého konferenčného dňa, napriek tomu považujem za vynikajúci nápad vybrať sa do Olomouca aspoň na deň. Na záver by som sa chcel poďakovať organizátorom za príjemný priebeh konferencie a pozvanie zaujímavých hostí z pracovísk, s ktorými sa v Brne až tak často nestretávame. Konferencia mi osobne pomohla si zase o kúsok rozšíriť predstavu o možných prístupoch k religionistike a teším sa na ďalšie ročníky, ktoré dúfam že prilákajú viac brnenských študentov zo všetkých stupňov štúdia.